

Odnos osobnog i kolektivnog samopoštovanja, nacionalnog identiteta i konstruktivnog i slijepog patriotizma kod srednjoškolaca

---

Ivanković, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:714752>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-21**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Studij psihologije

**ODNOS OSOBNOG I KOLEKTIVNOG SAMOPOŠTOVANJA,
NACIONALNOG IDENTITETA I KONSTRUKTIVNOG I SLJEPOG
PATRIOTIZMA KOD SREDNJOŠKOLACA**

Diplomski rad

Ana Ivanković

Mentorica: prof. dr. sc. Marina Ajduković

Sumentorica: doc. dr. sc. Silvija Ručević

Osijek, 2012.

Sadržaj	
Uvod	4
Nacionalni identitet	5
Struktura nacionalnog identiteta.....	6
Odrednice nacionalnog identiteta.....	6
Patriotizam	8
Samopoštovanje	10
Ciljevi istraživanja	14
Problemi i hipoteze	14
Metoda	15
Sudionici.....	15
Postupak.....	15
Instrumenti.....	15
Rezultati	19
Rasprava	23
Zaključak	29
Literatura	30

Sažetak:

Cilj istraživanja bio je provjeriti postavki teorije socijalnog identiteta o povezanosti samopoštovanja, patriotizma i nacionalnog identiteta. Pored izraženosti tih varijabli, također smo pokušali utvrditi njihove odnose i razlike u izraženosti s obzirom na spol sudionika. Na kraju smo htjeli ispitati doprinos sociodemografskih varijabli, osobnog i kolektivnog samopoštovanja, slijepog i konstruktivnog patriotizma u objašnjenju nacionalnog identiteta. Istraživanje je obuhvatilo 232 učenika prvog i četvrtog razreda Zdravstveno veterinarske škole dr. Andrije Štampara u Vinkovcima (prve i četvrte razrede). Utvrđena je umjereno visoka izraženost nacionalnog identiteta, osobnog i socijalnog samopoštovanja; umjerena izraženost slijepog patriotizma i relativno visoka izraženost konstruktivnog patriotizma. Korelacija nacionalnog identiteta sa kolektivnim samopoštovanjem, slijepim i konstruktivnim patriotizmom su pozitivne i značajne. Korelacije osobnog i kolektivnog samopoštovanja su niske, pozitivne i značajne. Korelacija između slijepog i konstruktivnog patriotizma je niska, značajna i pozitivna. Kolektivno samopoštovanje te slijepi i konstruktivni patriotizam su se pokazali kao značajni prediktori nacionalnog identiteta. Što se tiče spola, samo su značajne razlike na osobnom samopoštovanju, u korist muških sudionika.

Ključne riječi: osobno samopoštovanje, nacionalni identitet, kolektivno samopoštovanje, slijepi patriotizam, konstruktivni patriotizam, srednjoškolci.

The Relationship between Personal and Collective Self-esteem, National Identity and Blind and Constructive Patriotism

Summary: The goal of our research was to examine postulates of Social Identity Theory about relationship between self-esteem, patriotism and national identity. Apart from examining expressed personal and collective self-esteem, national identity and blind and constructive patriotism, we also wanted to determine sex differences in these variables. In the end, we wanted to determine contribution of some social-demographic variables, personal and collective self-esteem and blind and constructive patriotism in explanation of national identity. Research included 232 students in grades 1 a 4 of Health and Veterinary School of dr. Andrija Štampar in Vinkovci. We have found our subjects had scored moderately high on national identity, personal and collective self-esteem, moderately on blind patriotism and relatively high on constructive patriotism. We have found a significant positive correlation between national identity and collective self-esteem, blind and constructive patriotism. The correlation between personal and collective self-esteem were low, positive and significant. The correlation between both types of patriotism was low, positive and significant. Collective self-esteem, blind and constructive patriotism were found as a significant predictors of national identity. Gender differences were found statistically significant only in personal self-esteem, in favor of male participants.

Key words: national identity, personal self-esteem, collective self-esteem, blind patriotism, constructive patriotism, high-school students.

Uvod

Svaki pojedinac, iako je individua i jedinstven prema nekim osobinama, ujedno je i pripadnik raznih grupa ljudi s kojima se više ili manje poistovjećuje. Tijekom života on nastoji definirati svoj položaj u zajednici u kojoj živi. Kako bi učinio taj proces jednostavnijim, on svijet raspoređuje u određene kategorije i razvrstava, kako druge tako i sebe, kao pripadnike određenih grupa. Kroz taj proces kategorizacije on formira vlastiti identitet. Formiranje identiteta se odvija u određenom društvenom kontekstu te je prema tome produkt međusobne interakcije pojedinca i društva (Brown, 2006).

U okviru socijalne psihologije, teorija socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1986; prema Brown, 2006) bavi se članstvom u grupi, grupnim procesima i međugrupnim odnosima. Veliki značaj ove teorije je u isticanju razlike između osobnog i socijalnog identiteta (Brown, 2006). Tajfel (1981; prema Brown, 2006) definira socijalni identitet kao dio pojma o sebi koji proizlazi iz znanja pojedinca o njegovom članstvu u socijalnoj grupi (grupama), zajedno s vrijednošću i emocionalnim značenjem vezanima uz to članstvo. Osobni identitet se odnosi na to kako pojedinac vidi sebe, po čemu je jedinstven i specifičan. Često se ta dva identiteta, osobni i socijalni, smatraju suprotnima jer je teško zamisliti da istovremeno može biti salijentan i osobni i socijalni identitet. Pojedinac može istovremeno biti pripadnik raznih grupa (npr. obitelj, vršnjaci, rasa, religija, nacija i dr.) te prema tome može imati više socijalnih identiteta. Salijentnost tih identiteta varira ovisno o kontekstu u kojem se pojedinac nalazi. Socijalni identitet koji proizlazi iz osjećaja pripadnosti i identifikacije s određenom nacijom naziva se nacionalni identitet. Većina ljudi sklona je osjećati jaku emocionalnu privrženost prema vlastitoj nacionalnoj grupi. Samo slušanje nacionalne himne ili pogled na zastavu mogu pobuditi snažne osjećaje ponosa i jedinstva među pripadnicima jednog naroda.

Iako je ovaj oblik socijalnog identiteta imao najviše efekata na povijest ljudskog roda, tek se od 1990-tih godina javlja porast interesa za njegovim istraživanjem. Pregledom literature o nacionalnom i etničkom identitetu može se primijetiti da među znanstvenicima još uvijek postoji pojmovno nesuglasje. Dok se negdje upotrebljavaju kao sinonimi, drugdje se pak naglašava da su to nezavisni pojmovi sa sasvim različitim značenjem. Opravdano bi ih se koristilo kao sinonime kada bi u nekoj zemlji živjeli samo pripadnici jedne nacije (ako takva zemlja postoji), bez pripadnika drugih nacionalnosti i etniciteta. No pogrešno bi bilo tvrditi da su pojmovi sasvim nezavisni. Neka istraživanja su pokazala da su ta dva pojma u mnogome konceptualno različita i za ljude imaju različito značenje, međutim i da su povezana (Gong, 2007). Prema tome, nacionalni identitet je u nekoj mjeri (koja varira među ljudima) određen etno-kulturalnim aspektima identiteta. Ova se konfuzija oko konceptualizacije pojmova

nacionalnog i etničkog identiteta objašnjava različitim povijesnim razvitkom zemalja sjevernog američkog kontinenta i zapadnih, središnjih i istočnih europskih zemalja.

Uz "etnički identitet" (*engl. ethnic identity*) se navodi da je to pojam koji se najprije razvio u angloameričkoj znanosti te se proširio u zapadnoevropsku uporabu. Za pojam „etničko“ bitna je odrednica zajedničkog porijekla kao podloga zajedničke kulturne baštine. Dakle, kod pojma "etničko" naglasak se stavlja na rod, srodstvo, porijeklo i rodoslovlje (Smith, 1991; prema Paratušić, 2001; Kosanović, 2003).

Za razumijevanje pojma "nacionalno" bitne su odrednice postojanja političke zajednice koja obuhvaća osnivanje zajedničkih institucija, prava i dužnosti za sve članove društva, te definiranje teritorija koji je ograničen i s kojim se članovi identificiraju (Smith, 1991; prema Paratušić, 2001; Kosanović, 2003). Tako se u američkim zemljama nacija izjednačuje s državom ili državnim teritorijem, a pod nacionalnom identifikacijom se smatra identifikacija s državom (*engl. state nation*). Razvoj država na području Zapadne, a najviše Srednje i Istočne Europe rezultirao je širenjem nacija istog etničkog podrijetla (kulture, religije i jezika) van (nacionalnih) državnih granica, stoga se podrijetlo (etnička jezgra) koristi kao baza utvrđivanja nacionalne pripadnosti. Prema tome, nacionalna identifikacija jednaka je identificiranjem s nacijom (*engl. national state*).

Zbog mogućih negativnih posljedica koje ovaj aspekt socijalnog identiteta može imati, bilo da se radi o mirnodopskom, ratnom ili poslijeratnom okruženju ne iznenađuje što je interes za njegovim istraživanjem i razumijevanjem porastao. No, treba naglasiti da su brojna dosadašnja istraživanja provedena na nereprezentativnim uzorcima te su često korištene različite mjere i definicije nacionalnog identiteta stoga je teško uspoređivati empirijske nalaze. U daljnjem tekstu će se pobliže razmotriti pojam nacionalnog identiteta, no i dalje će se ispreplitati pojmovi etničkog i nacionalnog identiteta jer su brojne informacije o prirodi i strukturi nacionalnog identiteta dobiveni na istraživanjima etničkih manjina na području sjeverno američkih zemalja (SAD i Kanada).

Nacionalni identitet

Nacionalni identitet, u sociopsihološkom smislu, označava dio pojma o sebi koji proizlazi iz znanja o pripadnosti osobe naciji ili zemlji, kao i iz vrijednosti i emocionalnog značenja koje osoba toj pripadnosti pripisuje. Iz toga proizlazi da je nacionalni identitet višedimenzionalan, stoga uz samu izraženost nacionalnog identiteta možemo govoriti i o njegovu spoznajnom, emocionalnom i motivacijskom sadržaju (Franc, Ivčić i Šakić, 2009).

Struktura nacionalnog identiteta

Općenito, možemo govoriti o četiri osnovne komponente nacionalnog identiteta (Phinney, 1990), a to su:

a) *samoidentifikacija ili samodefiniranje pojedinca kao člana određene nacionalne grupe*. Samoidentifikacija može biti određena porijeklom ili vlastitim opredjeljenjem.

b) *osjećaj pripadnosti određenoj nacionalnoj grupi*. Ova se komponenta odnosi na emocionalni aspekt nacionalnog identiteta. Pri tome govorimo o rasponu intenziteta emocija, od snažnog osjećaja pripadnosti etničkoj grupi do formalne vezanosti uz etničku grupu bez osjećaja pripadnosti.

c) *stavovi prema članstvu u vlastitoj nacionalnoj grupi*. Stavovi mogu biti pozitivni ili negativni, pri čemu pozitivni stav dovodi do osjećaja pripadnosti, većeg samopoštovanja, izražavanja nacionalnog ponosa, prihvaćanja vlastite grupe, a negativni stav do individualne mobilnosti (ukoliko granice grupe nisu čvrste), omalovažavanja vanjske grupe, odabira manje ugrožavajuće grupe za usporedbu, a u krajnjoj liniji i odbacivanja vlastitog nacionalnog identiteta.

d) *uključenost u rad i život vlastite nacionalne grupe*. Ova komponenta se odnosi na sudjelovanje u održavanju tradicije i običaja te uključenost u socijalne aktivnosti s članovima vlastite etničke grupe. Najznačajniji indikatori uključenosti su: upotreba nacionalnog jezika, sudjelovanje u političkom životu radi ostvarivanja boljih prava za svoju nacionalnu grupu i promicanja svoje nacionalne grupe, sudjelovanje u formiranju nacionalnih institucija (zavičajni klubovi, društva), njegovanje nacionalnih vrijednosti, poznavanje povijesti i kulture, prakticiranje vjere i dr. Tako su Huddy i Khatib (2007) dobile da je nacionalni identitet jedini oblik nacionalne vezanosti (pored patriotizma i nacionalnog ponosa) koji je prediktivan za uključenost pojedinca u politički život zemlje.

Odrednice nacionalnog identiteta

Kao najčešće istraživani aspekti sadržaja nacionalnog identiteta ili dimenzije odnosa prema vlastitoj naciji mogu se izdvojiti nacionalizam, nacionalni ponos i domoljublje (patriotizam).

Za suvremeno određenje *nacionalizma* bitna je izrazita svjesnost o pripadnosti vlastitoj naciji, međugrupna diskriminacija koja se najviše očituje u vjerovanjima u superiornost ili nadmoć vlastite nacije, zagovaranju nacionalne dominacije te ponižavanju, odnosno, negativnom odnosu prema drugim grupama ili nacijama. Fesbach i sur. (1987) su u svome istraživanju dobili da je nacionalizam povezan s pogledom na svijet koji je militaristički i

kompetitivan, dok je patriotizam vezan uz kooperativan i miroljubivi pogled na svijet (Druckman, 1994). Nacionalizam stoga treba razlikovati od domoljublja koje se odnosi na pozitivnu privrženost i emocionalnu vezanost za vlastitu naciju. Uz ovakva određenja domoljublja i nacionalizma može se povući paralela sa spoznajama teorije socijalnog identiteta o razlikovanju pozitivne pristranosti prema vlastitoj grupi od negativnog odnosa prema vanjskim grupama. Tako Mummendey i sur. (2001; prema Franc, Ivčić i Šakić, 2009) iznose da u okviru pristupa socijalnog identiteta domoljublje predstavlja dio pozitivnog vrednovanja vlastite grupe, dok nacionalizam predstavlja međugrupno razlikovanje, što potvrđuju neki autori (npr. Esses i sur. 2005; prema Franc, Ivčić i Šakić, 2009). Kosanović (2003) je u svome istraživanju potvrdila pretpostavku da pojedinci koji imaju izraženi nacionalni identitet pokazuju veću socijalnu distancu prema pripadnicima manjina. Čorkalo i Kamenov (2003) su utvrdile da je od većeg broja dimenzija nacionalnog identiteta za izraženiju socijalnu distancu prediktivna jedino dimenzija nacionalizma. Treba naglasiti da domoljublje i nacionalizam nisu sasvim nezavisne dimenzije, pa neki autori nisu skloni o njima govoriti u okviru čvrstih granica i kategorija (Čorkalo i Kamenov, 2003).

Nacionalni ponos se može definirati kao individualni osjećaj poštovanja i ponosa prema vlastitoj naciji. Predstavlja jednu od komponenti nacionalnog identiteta i temelji se na brojnim čimbenicima koje možemo podijeliti na kulturno-povijesne i ekonomsko-političke čimbenike. Sukladno tome, možemo razlikovati i dvije dimenzije nacionalnog ponosa. Kulturno - povijesna dimenzija nacionalnog ponosa odnosi se na povijesnu baštinu, kulturu i običaje nekog naroda i umjetnička i znanstveno-tehnološka postignuća, dok se ekonomsko-politička dimenzija nacionalnog ponosa odnosi na politički sustav i institucije, ekonomiju, društveno uređenje, sustav socijalne skrbi i međunarodni prestiž zemlje (Ferić, 2000).

Nacionalni ponos se razlikuje od nacionalnog identiteta ponajviše u tome što se nacionalni ponos mijenja tijekom vremena, dok je identitet stabilniji. Nadalje, nacionalni identitet je ujedno makro i mikro fenomen. Makro jer može označavati obilježja neke države ili nacije, a mikro jer odražava pojedinčev osjećaj pripadanja nekoj većoj zajednici. Nacionalni ponos obuhvaća samo pojedinčeve osjećaje prema naciji ili državi (Hjerm, 2003).

Hjerm (2003) je u svome istraživanju opovrgao raširenu pretpostavku da je za zemlje Istočne Europe karakteristično da svoj nacionalni ponos temelje na njegovoj kulturno-povijesnoj dimenziji. Time se pokazalo da je neopravdano govoriti o različitim oblicima nacionalnog ponosa između regija Istočne i Zapadne Europe. Istraživanja su također pokazala da je nacionalni ponos osjećaj što ga izražava apsolutna većina građana pojedinih zemalja (Rose, 1984; Inglehart, 1990; Haller, 1997; prema Ferić 2000). Različita istraživanja su

pokazala da razlike u intenzitetu izraženoga nacionalnog ponosa u pojedinoj državi, a time i nacionalnog identiteta mogu biti posljedica djelovanja različitih faktora, npr. izloženost ratnim stradanjima pokazao se kao značajan (Ferić, 2000; Moskalenko, McCauley i Rozin, 2006; prema Franc, Ivčić i Šakić, 2009); dob sudionika (Rose, 1984; prema Ferić 2000; Smith i Jarkko, 1998; Tofant, 2004; Franc, Ivčić i Šakić, 2009); spol (Ferić i Burušić, 2004; Tofant, 2004; Križanec, 2008); obrazovanja (Tofant, 2004); urbaniziranost naselja (Ferić, 2000; Ferić i Burušić 2004); veličina obitelji u kojoj je pojedinac odrastao (Križanec, 2008); važnost vjere u životu pojedinca (Tofant, 2004; Križanec, 2008); razvijenost zemlje i politika demokracije (Smith i Jarkko, 1998) i nacionalna povijest neke zemlje (Ferić, 2000). Pokazalo se da ljudi svoj nacionalni identitet određuju na osnovi različitih kriterija koji su u različitoj mjeri jasni i očit. Dok su se rođenje, državljanstvo, jezik i religija pokazali kao očiti kriteriji, osjećaj pripadnosti određenoj naciji je manje jasan kriterij (Druckman, 1994).

Iz svega navedenog možemo jedino sa sigurnošću zaključiti da nacionalni ponos (time u nekoj mjeri i nacionalni identitet) proizlazi iz brojnih čimbenika čije se djelovanje trajno međusobno isprepliće i stoga utvrđivanje stvarnog doprinosa svakog od njih predstavlja veliki problem. Uz nacionalni identitet se, osim nacionalizma i nacionalnog ponosa, veže i fenomen domoljublja ili patriotizma. Ova će odrednica biti predmetom ovog istraživanja stoga će ona biti pobliže objašnjenja u zasebnom odjeljku.

Patriotizam

Patriotizam, za razliku od nacionalnog ponosa, uz veliku ljubav prema domovini uključuje i predanu odanost te spremnost na obranu vlastite zemlje.

Autori ističu da patriotizam, osim odanosti, karakterizira predanost i uključenost koji imaju motivirajući efekt te često dovode do toga da pojedinac brani ideje i vrijednosti koje su u interesu zemlje, čak i onda kada ih vlada države ne zastupa (Tamir, 1997; prema Depuiset i Butera, 2005). Početkom 1990-ih Staub je predložio razlikovanje dvaju tipova domoljublja: konstruktivnog i slijepog. *Konstruktivno domoljublje* obilježava "kritična odanost" naciji te podrazumijeva privrženost usmjerenu prema pozitivnim promjenama uz stalno preispitivanje i kritiziranje postojećeg stanja. Za razliku od toga za *slijepo domoljublje* karakteristična je neupitna privrženost zemlji (neupitno pozitivno vrednovanje, snažna odanost i netoleriranje kritiziranja). Temeljna razlika između ova dva oblika patriotizma leži u prirodi privrženosti prema naciji. Slijepi patriotizma karakterizira rigidniji i ne fleksibilan oblik privrženosti nacija, a konstruktivni patriotizma karakterizira fleksibilan oblik privrženosti koji prije svega njeguje humanističke vrijednosti (Depuiset i Butera, 2005). Staub (1997) ističe da se u oba

slučaja radi o domoljublju s obzirom da je i za konstruktivno i za slijepo domoljublje karakteristično poistovjećivanje s nacijom i pozitivna emocionalna privrženost prema zemlji. Daljnja pretpostavka jest i da ta dva tipa domoljublja imaju različitu osnovu i različite posljedice. Kao izvor slijepog domoljublja često se navodi autoritarnost, a sposobnost pojedinca za održanjem individualnosti unutar grupe kao bitan izvor konstruktivnog domoljublja (Schatz, Staub i Lavine, 1999).

Istraživanja Stauba i Schatza (1999) potvrdila su mogućnost zasebnog mjerenja konstruktivnog i slijepog domoljublja, pri čemu je utvrđeno da se radi o dvije dimenzije koje su međusobno nisko negativno povezane. Utvrđena je i značajna umjerena pozitivna povezanost obaju tipova domoljublja s izraženošću nacionalnog identiteta, sukladno shvaćanju prema kojem je za oba tipa domoljublja karakteristično poistovjećivanje i pozitivna emocionalna privrženost s nacijom (Schatz, 1995; Staub, 1997; prema Schatz, Staub i Lavine, 1999). Schatz, Staub i Lavine (1999) su u svome istraživanju dobili da je slijepi patriotizam pozitivno povezan sa političkim dezangažmanom, nacionalizmom, percepcijom strane prijatnje, percipiranom važnošću simboličkog ponašanja i selektivnom izloženošću pro-američkim informacijama. Suprotno tome, konstruktivni patriotizam je bio pozitivno povezan sa višestrukim indikatorima političke uključenosti među kojim su politička učinkovitost, interes, znanje i ponašanje. Rezultati istraživanja autorice Barnes (2010) potvrđuje povezanost slijepog patriotizma sa percepcijom vanjske prijatnje te ukazuju da su osobe sa izraženim slijepim patriotizmom sklonije stereotipiziranju, kako pozitivnom tako i negativnom.

Huddy i Khatib (2007) predlažu da se umjesto naziva „slijepo“ i „konstruktivno“ domoljublje, kao primjereniji nazivi koriste „*nekritičko*“ (slijepo) domoljublje i „*kritičko*“ (konstruktivno) domoljublje kako bi se mjere domoljublja lišile bilo kakve ideološke konotacije.

Istraživanje vezano uz provjeru razlikovanja dvaju tipova domoljublja (kao mogućih dimenzija sadržaja i značenja nacionalnog identiteta) i utvrđivanje njihovog odnosa s izraženošću nacionalnog identiteta proveli su i autori Franc, Ivčić i Šakić (2009). Istraživanje je potvrdilo opravdanost razlikovanja dviju relativno nezavisnih dimenzija kritičkog i nekritičkog domoljublja koja su ujedno i značajno pozitivno povezane s izraženošću nacionalnog identiteta. Nadalje, istraživanjem je dobiveno da je izraženost nacionalnog identiteta, u smislu privrženosti hrvatskoj naciji, karakteristična za 90% građana. Za veliku je većinu hrvatskih građana (između tri četvrtine i četiri petine) karakteristično kritičko domoljublje, dok nije izraženo nekritičko domoljublje.

Kao i u dosadašnjim istraživanjima, potvrđena je relativno viša povezanost između izraženosti nacionalnog identiteta i nekritičkog domoljublja nego između izraženosti nacionalnog identiteta i kritičkog domoljublja. Utvrđivanje važnosti socijalnog identiteta za pojam o sebi kao relativno najvažnije odrednice izraženosti nacionalnog identiteta nalaz je koji potvrđuje shvaćanje nacionalnog identiteta kao dijela socijalnog identiteta (Franc, Ivčić i Šakić, 2009). U istraživanju je također dobiveno da je izraženije nekritičko domoljublje karakteristično za građane koji veću važnost pripisuju socijalnom identitetu pri samoodređenju. Ovi rezultati sugeriraju veću povezanost nekritičkog domoljublja i izraženosti nacionalnog identiteta u odnosu na kritičko domoljublje. Suprotno tome, za kritičko domoljublje utvrđena je povezanost samo s važnosti socijalnog i osobnog identiteta za pojam o sebi (Franc, Ivčić i Šakić, 2009). Jelić (2009) je u svome istraživanju dobila da što je grupa važnija za identitet to će osobe biti sklonije lošije procijeniti vanjske grupe.

Važno je naglasiti da se kao bitna odrednica kritičkog i nekritičkog domoljublja pokazala *narav pojma o sebi* (identiteta pojedinca) (Franc, Ivčić i Šakić, 2009). Prema Staubu (1997) socijalni identitet, odnosno, važnost pripadnosti grupi za pojam o sebi mogući je izvor nekritičkog domoljublja. Prema tome, slijedi da je moguća osnova kritičkog domoljublja sposobnost pojedinca za održanjem individualnosti unutar grupe, odnosno, osobni identitet (Franc, Ivčić i Šakić, 2009).

Socijalni aspekt patriotizma proizlazi iz dijeljenja zajedničkih vrijednosti, simbola i normi. Prema tome on može predstavljati kontekst kroz koji pojedinac održava svoje samopoštovanje. Uloga koju on ima u grupi (kohezivnost, mobilizacija i jedinstvo članova), može biti razlog njegove povezanosti sa stavovima, bilo pozitivnim ili negativnim, prema članovima vanjskih grupa (Depuiset i Butera, 2005).

Pregledom literature može se zamijetiti da je mali broj istraživanja posvećen utvrđivanju veze nacionalnog identiteta i njegovih odrednica sa samopoštovanjem. Većina istraživanja je provedena na manjinama, starijim dobnim skupinama i u sklopu istraživanja etničkog, a ne nacionalnog identiteta. Kako se radi o nereprezentativnim uzrocima, teško je donositi jasne zaključke. Česta pogreška u brojnim istraživanjima je što su se koristile razne skale osobnog samopoštovanja, iako je sudionicima u određenom kontekstu bio salijentan grupni identitet, čime je ugrožena valjanost dobivenih podataka.

Samopoštovanje

Samopoštovanje (*engl. self-esteem*) je termin kojim se izražava globalno ili opće vrednovanje sebe, osjećaj vlastite vrijednosti i poštovanja prema sebi (Lacković-Grgin, 1994).

Samopoštovanje može biti osobno ili socijalno (kolektivno), pri čemu je osobno kada evaluiramo sebe kao pojedinca, a socijalno (kolektivno) kada se evaluiramo kao pripadnika skupine (Jelić, 2003; prema Zeitoun, 2011). Za uspješnu psihološku prilagodbu osim osobnog, važno je i kolektivno samopoštovanje koje se temelji na pripadnosti određenoj grupi.

Pretpostavka teorije socijalnog identiteta (Tajfel, 1981, 1982; prema Druckman 1994.) je da članstvo u grupi i osjećaj pripadnosti pridonose pozitivnoj slici o sebi (veće samopoštovanje). Pozitivan socijalni identitet pruža osobi osjećaj sigurnosti, samopoštovanja, vlastite vrijednosti i pripadnosti. Stoga je primarna motivacija pojedinca kao člana grupe razvijanje pozitivnog socijalnog identiteta, a da bi ga ostvario on će težiti ka pozitivnoj pristranosti prema vlastitoj grupi koja dovodi do pozitivnog vrednovanja vlastite grupe spram ostalih grupa i pozitivnog socijalnog identiteta čime se povećava vlastito samopoštovanje.

Dosadašnja istraživanja su potvrdila pretpostavku teorije socijalnog identiteta o povezanosti osobnog i kolektivnog samopoštovanja. Takav podatak ne iznenađuje jer oba konstrukta imaju temelje u pojedinčevoj slici o sebi. Tako su rezultati istraživanja Cialdinija i Richardsona (1980) ukazali da neuspjeh na testu dovodi do uvećavanja kvalitete vlastitog fakulteta i omalovažavanja kvalitete suparničkog fakulteta. Može se zaključiti da je jedan tip samopoštovanje kompenzirao drugi. Dakle, u ovom slučaju je ugroženo osobno samopoštovanje kompenzirano povećavanjem kolektivnog samopoštovanja (Luhtanen i Crocker, 1992; prema Zeitoun, 2011).

Jelić (2009) je u svom istraživanju na pripadnicima manjine i većine dobila zanimljive podatke o povezanosti socijalnog samopoštovanja i drugih konstrukta. Općenito, rezultati govore o relativno visokoj razini socijalnog samopoštovanja. Nešto je više kod pripadnika većine, no niti za jednu grupu nije karakteristično negativno socijalno samopoštovanje što ukazuje na važnost grupe za njezine članove. Također, istraživanja odnosa osobnog i socijalnog samopoštovanja govore da se njihova povezanost kreće od nulte (Tofant, 2004) do umjerene (Zeitoun, 2011). Ovi rezultati govore da je riječ o dva različita konstrukta koja dijele osnovu u globalnom samopoštovanju, te da je u budućim istraživanjima potrebno primjenjivati posebne mjere za mjerenje socijalnog samopoštovanja. Daljnji rezultati upućuju da je socijalno samopoštovanje jače od osobnog povezano sa izraženošću nacionalnog identiteta i pristranošću prema pripadnicima vlastite grupe. Nadalje, muški sudionici su pokazali više rezultate samo na subskali važnosti članstva u grupi za vlastiti nacionalni identitet čime se u pitanje dovode vjerovanja da rodne razlike dovode do različite razine socijalnog samopoštovanja. Pokazalo se da mlađi sudionici (djeca) pokazuju više razine

pozitivnog socijalnog samopoštovanja, što nije u skladu s očekivanim i vjerojatno proizlazi iz činjenice što su oni manje informirani o političkoj i socijalnoj situaciji u kojoj žive te pripadnost grupi im se više temelji na afektivnoj osnovi.

Osim toga, rezultati ukazuju na umjerenu pozitivnu povezanost pozitivnog socijalnog samopoštovanja i nacionalnog identiteta, te na relativnu nisku negativnu povezanost negativnog socijalnog samopoštovanja i nacionalnog identiteta, što govori da se radi o dva povezana no različita konstrukta (Jelić, 2009).

Važnost socijalnog samopoštovanja u objašnjenju nacionalnog identiteta potvrdila je Tofant (2004) u svome istraživanju, gdje se socijalno samopoštovanje pokazalo kao izrazito značajan prediktor izraženosti nacionalnog identiteta.

Rezultati istraživanja Oakesa i Turnera (1980; prema Druckmann, 1994) su ukazali da sama podjela pojedinaca u grupe ne dovodi do većeg samopoštovanja, već da bi došlo do takve promjene potrebna je mogućnost pojedinca da pokaže pristranost prema vlastitoj grupi. Zeitoun (2011) je utvrdio da slijepi i konstruktivni patriotizam značajno pozitivno koreliraju sa socijalnim samopoštovanjem vezanim uz pripadnost naciji. Rezultati ova dva istraživanja su u skladu s pretpostavkom teorije socijalnog identiteta da će samopoštovanje osobe biti visoko ukoliko ona grupu kojoj pripada procjenjuje pozitivno.

Vjeruje se da želja za održavanje pozitivnog socijalnog identiteta motivira pojedinca da vlastitu grupu percipira pozitivnijom od drugih, vanjskih grupa. Prema teoriji socijalnog identiteta postoje dvije pretpostavke o odnosu samopoštovanja i pristranosti prema vlastitoj grupi:

a) pojedinci s niskim osobnim samopoštovanjem pokazuju veću pristranost prema vlastitoj grupi. Nisko samopoštovanje djelujući kao stresor, ima motivirajuću ulogu jer potiče aktivaciju strategija suočavanja, poput grupne pristranosti, radi povećanja samopoštovanja, dok osobe sa visokim samopoštovanjem nemaju potrebu za tim, jer im pojam o sebi nije ugrožen (Fiske i Taylor, 1991; prema Aberson, Healy i Romero, 2000). Neka istraživanja su međutim utvrdila da su i osobe sa visokim samopoštovanjem sklone grupnoj pristranosti i to radi održavanja visoke razine samopoštovanja, pri čemu se naglasak stavlja na regulacijsku ulogu samopoštovanja. Vjeruje se da su i osobe s niskim i osobe s visokim samopoštovanjem sklone grupnoj pristranosti, no da pri tome imaju različite motive i koriste različite strategije (Crocker i sur., 1987; prema Aberson, Healy i Romero, 2000). Tako su Aberson i sur. (2000) pronašli da osobe s visokim samopoštovanjem pokazuju veću grupnu pristranost kada se koriste „direktne“ strategije grupne pristranosti (npr. rangiranje vlastite grupe kao superiorne spram drugih), dok su u podjednako sklone grupnoj pristranosti kao i osobe s niskim

samopoštovanjem kada se koriste „indirektne“ strategije grupne pristranosti (npr. favoriziranje grupe kojoj nisu pridonijeli svojim radom). Smatra se da prilikom korištenja „indirektnih“ mjera osobe sa niskim samopoštovanjem uspijevaju ostati samodosljedne svojim prošlim negativnim iskustvima, istovremeno favorizirajući svoju grupu spram ostalih grupa.

b) pojedinci s visokim kolektivnim samopoštovanjem pokazuju veću pristranost prema vlastitoj grupi. Luhtanen i Crocker (1992) su primjenjujući Skalu kolektivnog samopoštovanja dobile da pojedinci s visokim kolektivnim samopoštovanjem pokazuju najviše pristranosti prema vlastitoj grupi. Nedostatak istraživanja jest taj što je provedeno u laboratorijskim uvjetima (korištena je paradigma minimalne grupe) i što je primijenjena skala globalna mjera kolektivnog samopoštovanja (nije vezana uz specifičnu grupu). Stoga ostaje otvoreno pitanje jesu li su autori uspjeli izmjeriti željeni aspekt socijalnog identiteta (Jelić, 2003; prema Tofant, 2004).

Također su provedena brojna istraživanja, uglavnom osobnog samopoštovanja i drugih varijabli od praktične važnosti. Istraživanje Gailliota i Baumeistera (2007) ukazuje na specifičan doprinos osjećaja pripadnosti u objašnjenju samopoštovanja, što može imati utjecaj na povezanost samopoštovanja i nacionalnog identiteta koji također u svojoj osnovi ima potrebu za pripadanjem. Rezultati istraživanja (Smith i sur., 1999) provedenog na uzorku adolescenata, ukazuju da samopoštovanje i etnički identitet na različit način, djelujući preko percepcije samoefikasnosti, utječu na prosocijalno ponašanje adolescenata. Što se tiče ispitivanja spolnih razlika u samopoštovanju kod adolescenata, istraživanje Aten i sur. (2005) ukazuje da mladići u većem broju izražavaju visoko samopoštovanje nego djevojke. Faktori koji su se pokazali prediktivni za visoko samopoštovanje kod djevojaka su: etnicitet/rasa, pozitivna obiteljska komunikacija, sigurnost i visoko samopoštovanje; dok su za mladiće to bili faktori: obiteljski prihodi iznad razine siromaštva, pozitivna obiteljska komunikacija, sigurnost, vjerska zajednica i visoko samopoštovanje. Rezultati istraživanja (Verkuyten, 2009) koje se bavilo specifičnim socijalnim kontekstom, ukazuju da je multikulturalizam pozitivno povezan sa samopoštovanjem kod pripadnika etničke manjine i većine, te da takva sredina pridonosi razvoju pozitivnog samopoštovanja kod pripadnika manjine i većine.

Adolescencija je vrlo specifično razdoblje u razvoju čovjekovog identiteta i samopoštovanja, te vrijeme kada se donose razne odluke o vlastitoj budućnosti (npr. buduće školovanje, zaposlenje i sl.). Stoga se spoznaje ovih i sličnih istraživanja trebaju uzeti u obzir, jer nam ukazuju kako zajednica djelujući na određene konstrukte vrlo vjerojatno može utjecati i na poticanje željenog ponašanja svojih članova.

Ciljevi istraživanja

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti postavke teorije socijalnog identiteta o povezanosti samopoštovanja, socijalnog identiteta i patriotizma kod srednjoškolaca. Nadalje, ispitat će se uloga samopoštovanja i patriotizma kao prediktora izraženosti nacionalnog identiteta kod srednjoškolaca. Osim toga, ispitat će se i razlika između mladića i djevojaka u ispitivanim varijablama.

Problemi i hipoteze

Problem 1: Utvrditi postoji li povezanost osobnog i socijalnog samopoštovanja, izraženosti nacionalnog identiteta i slijepog i konstruktivnog patriotizma

Hipoteza 1.

- a) Očekuje se pozitivna povezanost socijalnog samopoštovanja, nacionalnog identiteta, slijepog i konstruktivnog patriotizma
- b) Očekuje se negativna povezanost osobnog samopoštovanja, nacionalnog identiteta, slijepog i konstruktivnog patriotizma

Problem 2: Ispitati spolne razlike u izraženosti i odnosu nacionalnog identiteta, osobnog samopoštovanja i socijalnog samopoštovanja, te slijepog i konstruktivnog patriotizma

Hipoteza 2: Očekuje se da će sudionici muškog spola postizati više rezultate na skalama izraženosti nacionalnog identiteta, osobnog i socijalnog samopoštovanja, te slijepog i konstruktivnog patriotizma

Problem 3: Utvrditi stupanj u kojem su osobno i socijalno samopoštovanje te slijepi i konstruktivni patriotizam prediktori izraženosti nacionalnog identiteta

Hipoteza 3.

- a) Očekuje se će socijalno samopoštovanje biti bolji prediktor izraženosti nacionalnog identiteta od varijable osobnog samopoštovanja
- b) Očekuje se da će slijepi i konstruktivni patriotizam u podjednakoj mjeri doprinijeti objašnjenju izraženosti nacionalnog identiteta

Metoda

Sudionici

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku učenika Zdravstvene i veterinarske škola Dr. Andrije Štampara u Vinkovcima. Sudjelovala se ukupno 243 učenika (svi razredi prve i četvrte godine; četiri razredna usmjerenja medicinski tehničar; četiri usmjerenja veterinarski tehničar i dva usmjerenja fizioterapeutski tehničar). U konačnu obradu su uključeni samo sudionici koji su se po pitanju nacionalnosti izjasnili kao Hrvati, odnosno pripadnici većinske nacije u Hrvatskoj. Razlog tomu je bio nedovoljan broj sudionika koji su se izjasnili kao pripadnici manjina (N= 7). Također su iz uzorka za daljnju obradu isključeni oni upitnici koji nisu pravilno ispunjeni (npr. zaokruživanje dva ili više odgovora, nepotpuno ispunjeni upitnici; N=4). Prema tome, konačni uzorak su činila 232 sudionika, od čega 60 sudionika muškog spola (25.9%) i 172 sudionice ženskog spola (74.1%). Raspon dobi sudionika se kretao od 14 do 20 godina, pri čemu je prosječna dob sudionika 16.41 godina.

Postupak

Istraživanje je provedeno u veljači 2012. godine. Primjena upitnika je bila grupna, a istraživanje se provelo tijekom jednog školskog sata u prisutnosti ispitivača. Prije početka ispunjavanja upitnika, sudionicima je izrečena uputa kojom su zamoljeni za suradnju, da je sudjelovanje dragovoljno i anonimno. Također je rečeno da se dobiveni rezultati planiraju upotrijebiti samo u svrhu izrade diplomskog rada. Prije ispunjavanja upitnika učenici koji su pristali na sudjelovanje potpisali su informirani pristanak koji je bio pohranjen odvojeno od upitnika u posebnoj kuverti. Nakon toga su podijeljeni upitnici, a sudionicima je pojašnjeno da se iznad svakog upitnika nalazi kratka uputa koja govori na koji način ispuniti upitnik. Za sve nejasnoće prilikom ispunjavanja upitnika mogli su se obratiti ispitivaču. Vrijeme ispunjavanja upitnika je prosjeku trajalo od 25-30 minuta.

Instrumenti

U istraživanju s primijenjeni slijedeći instrumenti:

1. Skala nacionalnog identiteta – NAIT (Čorkalo i Kamenov, 1998)

NAIT skala nacionalnog identiteta sastoji se od 27 tvrdnji, na kojoj sudionici za svaku česticu procjenjuju svoj stupanj slaganja na skali Likertovog tipa od pet stupnjeva- od 1 do 5, s tim da 1 znači „izrazito se ne slažem“, a 5 „izrazito se slažem“. Ukupan rezultat na skali izražen je kao zbroj odgovora na svim česticama, te veći rezultat ukazuje na izraženiji nacionalni identitet. Minimalni broj bodova koji se može postići na skali 27, dok je maksimalni broj bodova 135. Faktorskom analizom izdvojene su četiri komponente

nacionalnog identiteta kojima je objašnjeno 54.3% varijance rezultata na skali. Prvi faktor objašnjava čak 39% varijance rezultata, a odnosi se na osjećaj izražene nacionalne pripadnosti. Drugi faktor je faktor nacionalizma ili faktor isključive nacionalne vezanosti. Treći se faktor veže uz izražen kulturalni i povijesni aspekt nacionalnog identiteta odnosno nacionalni ponos i posljednji, četvrti faktor je faktor kozmopolitizma i izražava osjećaj nacionalne neopredijeljenosti te osjećaj pripadnosti čovječanstvu u cjelini. Posljednja tri faktora u manjoj mjeri pridonose objašnjenju varijance rezultata. Koeficijent unutarnje konzistencije dobiven na 537 sudionika iznosi $\alpha=.93$ (Čorkalo i Kamenov, 1998; prema Križanec, 2008).

Koeficijent unutarnje pouzdanosti dobiven u našem istraživanju ($N=232$) je prihvatljiv, iako nešto niži te iznosi $\alpha=.87$. U ovom istraživanju nije se u potpunosti potvrdila faktorska struktura kakvu su dobile Čorkalo i Kamenov (1998), odnosno, većina čestica se grupirala u prvi faktor. Stoga ćemo u ovom istraživanju koristiti samo ukupni rezultat na skali NAIT.

2. *Coopersmithov upitnik samopoštovanja* (CUSP; skraćena forma, Bezinović i Lacković-Grgin, 1990)

Radi se o hrvatskoj adaptaciji Upitnika samopoštovanja (SEI; Self-Esteem Inventory; Coopersmith, 1967). Korišten je prilagođeni unidimenzionalni oblik upitnika (Bezinović i Lacković-Grgin, 1990) koji se sastoji od 25 tvrdnji prinudnog odgovora kojima se mjere stavovi i osjećaji prema samome sebi. Za svaku tvrdnju sudionici trebaju odgovoriti je li za njih tvrdnja točna (T) ili netočna (N). Totalni raspon rezultata kreće se od 0 do 25 bodova, a veći rezultat ukazuje na veće samopoštovanje. Skraćivanje nije utjecalo na pouzdanost skale, pa se tako Cronbach alfa koeficijenti pouzdanosti duže i kraće verzije kreću u vrijednostima od .77 do .79 (Lacković-Grgin, 2002; prema Čubela i Penezić (Ur.), 2002). U ovom istraživanju Cronbach alfa koeficijent pouzdanost je zadovoljavajući i iznosi $\alpha=.81$.

3. *Skala kolektivnog samopoštovanja* (CSES, Luhtanen i Crocker, 1992; hrvatska verzija Skale socijalnog samopoštovanja, Jelić, 2003)

Skala kolektivnog samopoštovanja mjeri kolektivno samopoštovanje pojedinca, odnosno razinu socijalnog identiteta temeljenu na članstvu u zadanim grupama poput spola, rase, nacije, religije i sl. Originalna skala sadrži šesnaest čestica Likertovog tipa od sedam stupnjeva, pri čemu 1 znači „izrazito se ne slažem“, a 7 „izrazito se slažem“. Luhtanen i Crocker (1992) su faktorskom analizom utvrdile četiri faktora koji objašnjavaju ukupno 72.3% ukupne varijance. Prvi faktor mjeri *članstvo* (evaluacija pojedinca kao člana grupe;

npr. «Ja sam vrijedan pripadnik svoje socijalne grupe.»), drugi *privatno kolektivno samopoštovanje* (vlastita evaluacija grupe kojoj pripada; npr. «Sve u svemu, drago mi je što sam pripadnik svoje socijalne grupe.»), treći *javno kolektivno samopoštovanje* (pojedinačeva procjena tuđe evaluacije njegove npr. «Općenito, drugi poštuju socijalnu grupu kojoj pripadam»), a četvrti *identitet* (pojedinačeva evaluacija važnosti grupe kojoj pripada za samopoimanje, npr. «Općenito, pripadnost mojoj socijalnoj grupi je važan dio slike koju imam o sebi»).

Ukupni rezultat na svih šesnaest čestica moguće je promatrati kao mjeru općeg kolektivnog samopoštovanja. Test-retest pouzdanost skale iznosi .68, a Cronbachov alfa koeficijent je .85. Kasnijim istraživanjima je potvrđena tvrdnja autorica da je skala dovoljno fleksibilna i da se može prilagoditi tako da se odnosi na specifičnu grupu bez da se ugroze njene psihometrijske karakteristike (Luhtanen i Crocker, 1992; prema Jelić, 2003; prema Zeitoun, 2011).

U ovom istraživanju korištena je Skala socijalnog samopoštovanja prilagođena za pripadnost nacionalnoj grupi (Jelić, 2003). Prilagođena skala sadržava 13 čestica na koje sudionici odgovaraju na skali Likertovog tipa od pet stupnjeva, s tim da 1 znači „izrazito se ne slažem“, a 5 „izrazito se slažem“. Može se razmatrati ukupni rezultat pojedinca za određenu subskalu i ukupni rezultat na svim tvrdnjama koji je pokazatelj visine socijalnog samopoštovanja. Prilikom validacije hrvatske verzije Skale socijalnog samopoštovanja Jelić (2009) je također dobila da se tvrdnje raspoređuju u četiri faktora, no nešto drugačije nego što su to dobile autorice originalne skale. Faktori su: 1. negativno grupno samopoštovanje, 2. pozitivno grupno samopoštovanje, 3. javno socijalno samopoštovanje, 4. važnost grupe za identitet. Faktori objašnjavaju 55.9% ukupne varijance, a koeficijent unutarnje konzistentnosti čitave skale iznosio je $\alpha=0.72$ (Cronbach alpha).

Cronbachov alfa koeficijent pouzdanosti u ovom istraživanju je niži od preporučenih granica i iznosi $\alpha=.61$. Također je provjerena faktorska struktura ovog upitnika na našem uzorku, međutim, nije potvrđena struktura dobivena u istraživanju Jelić (2009). Na primjer, sve čestice (3., 9. i 12. čestica) koje se po originalnoj strukturi grupiraju u treći faktor u ovom istraživanju su se grupirale u prvi faktor. Jedan od mogućih razloga utvrđenih razlika u faktorskoj strukturi je i struktura same skale. Naime, predviđen je vrlo mali broj čestica za mjerenje određenih aspekata socijalnog samopoštovanja. Isto tako, moguće je da sudionici nisu pažljivo čitali tvrdnje. Iz ovog razloga, u daljnjoj obradi će se koristiti ukupni rezultat na Skali socijalnog samopoštovanja kao pokazatelj visine socijalnog samopoštovanja.

4. Skala slijepog i konstruktivnog patriotizma (Schatz i sur. 1999)

Skala slijepog i konstruktivnog patriotizma mjeri stupanj izraženosti slijepog i konstruktivnog patriotizma. Sadrži osamnaest čestica na koje sudionik odgovara na skali Likertovog tipa, u rasponu od 1 (izrazito se ne slažem) do 6 (izrazito se slažem). Računa se ukupan rezultat za svaku subskalu posebno. Autori (Schatz i sur., 1999) su faktorskom analizom početnih devetnaest čestica dobili dva ortogonalna faktora, pri čemu je dvanaest čestica bilo zasićeno prvim faktorom - *slijepim patriotizmom* (npr. ljudi koji ne podupiru SAD svim srcem trebaju živjeti negdje drugdje), a preostalih šest čestica bilo je zasićeno drugim faktorom - *konstruktivnim patriotizmom* (npr. ako kritiziram SAD, činim to iz ljubavi za svoju zemlju). Kriteriji za zadržavanje čestica bili su zasićenost jednim faktorom od barem 0.4 te razlika u zasićenosti dvama faktorima od barem 0.2. Jedna čestica je izbačena iz upitnika jer nije zadovoljila kriterij razlike zasićenosti dvama faktorima. Pri tome je Cronbach alfa koeficijent za skalu slijepog patriotizma iznosio $\alpha=0.88$, a za skalu konstruktivnog patriotizma $\alpha=.67$ (Schatz i sur., 1999; prema Zeitoun, 2011).

Također je provjerena faktorska struktura spomenutog upitnika na našem uzorku. Iz obrade su isključene čestice broj 8 („Ljudi koji protestiraju i demonstriraju protiv hrvatske politike uglavnom su dobri, ponosni i inteligentni ljudi.“) i 11 („Ako se neka druga zemlja ne slaže s nekim važnim dijelom hrvatske politike o kojem malo znam, ne bih nužno podržao stajalište moje zemlje.“) jer nisu zadovoljile kriterije autora skale za minimalnu zasićenost barem jednim faktorom i razlikom u zasićenosti dvama faktorima (vidjeti opširnije u Schatz i sur., 1999). Stoga, konačna verzija Skale slijepog i konstruktivnog patriotizma sadrži šesnaest čestica, od toga devet čestica čine skalu slijepog patriotizma čija je pouzdanost tipa unutarne konzistencije zadovoljavajuća i iznosi $\alpha=.80$, a sedam čestica skalu konstruktivnog patriotizma čija je pouzdanost vrlo niska te iznosi $\alpha=.44$.

Rezultati

U radu je najprije prikazana osnovna deskriptivna statistika za ispitivane varijable (Tablica 8), nakon čega slijede rezultati prema postavljenim hipotezama u istraživanju.

Tablica 8. Deskriptivna statistika ispitivanih varijabli

	M	σ	MIN (ostvoreni)	MAX (ostvoreni)
Nacionalni identitet	92.82	14.77	45	126
Osobno samopoštovanje	15.87	4.81	2	24
Kolektivno samopoštovanje	44.94	5.83	31	58
Slijepi patriotizam	26.93	7.86	10	54
Konstruktivni patriotizam	29.22	4.36	16	40

Aritmetička sredina na skali nacionalnog identiteta ukazuje na umjereno visoku izraženost nacionalnog identiteta. Na skali osobnog samopoštovanja prosječni rezultat ukazuje na umjerenu visoku izraženost osobnog samopoštovanja. Aritmetička sredina kolektivnog samopoštovanja ukazuje na umjereno visoku izraženost kolektivnog samopoštovanja. Prosječni rezultat na skali slijepog patriotizma ukazuje na umjerenu izraženost slijepog patriotizma, a prosječni rezultat na skali konstruktivnog patriotizma ukazuje na relativno visoku izraženost konstruktivnog patriotizma.

U svrhu provjere prve hipoteze, koja se fokusira na odnosa nacionalnog identiteta, osobnog i kolektivnog samopoštovanja i slijepog i konstruktivnog patriotizma izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije, a rezultati su prikazani u tablici 9.

Tablica 9. Koeficijenti korelacije za nacionalni identitet, osobno i kolektivno samopoštovanje, te slijepi i konstruktivni patriotizam

	Osobno samopoštovanje	Kolektivno samopoštovanje	Slijepi patriotizam	Konstruktivni patriotizam
Nacionalni identitet	.085	.603**	.327**	.341**
Osobno samopoštovanje		.208**	-.091	.041
Kolektivno samopoštovanje			.335**	.277**
Slijepi patriotizam				.133*

** - korelacija značajna uz $p < 0.01$; * - korelacija značajna uz $p < 0.05$

Korelacije između osobnog i socijalnog samopoštovanja je značajna, iako niska i pozitivna, dok je korelacija između nacionalnog identiteta i socijalnog samopoštovanja, u skladu s očekivanjima, visoka i pozitivna.

U skladu sa hipotezom i pretpostavkom teorije socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1986; prema Brown, 2006) utvrđene su značajne i pozitivne korelacije između socijalnog samopoštovanja i slijepog te konstruktivnog patriotizma. Dakle, pozitivno vrednovanje grupe kojoj pripadamo dovodi do većeg socijalnog samopoštovanja. U skladu s hipotezom, oba patriotizma su pozitivno i značajno povezani s nacionalnim identitetom. No, suprotno prethodnim istraživanjima (Schatz, Staub i Lavine, 1999) utvrđena je značajna i pozitivna, iako niska povezanost slijepog i konstruktivnog patriotizma. Nadalje, suprotno očekivanjima, nije utvrđena značajna povezanost između osobnog samopoštovanja i nacionalnog identiteta, kao ni značajna povezanost osobno samopoštovanja sa slijepim i konstruktivnim patriotizmom.

Kako bi se ispitala druga hipoteza proveden je t-test za nezavisne uzorke. Rezultati su prikazani u tablici 10.

Tablica 10. Rezultati na skalama nacionalnog identiteta, osobnog i socijalnog samopoštovanja, te slijepog i konstruktivnog patriotizma s obzirom na spol

Varijable	Spol	M	SD	Rezultati t-testa
Nacionalni identitet	Ž	92.13	14.12	-1.207
	M	94.80	16.47	
Osobno samopoštovanje	Ž	15.34	5.02	-2.847*
	M	17.37	3.82	
Socijalno samopoštovanje	Ž	44.61	5.61	- 1.459
	M	45.88	6.39	
Slijepi patriotizam	Ž	26.91	7.68	- 0.65
	M	26.98	8.42	
Konstruktivni patriotizam	Ž	28.94	4.25	- 1.677
	M	30.03	4.61	

* - korelacija značajna uz $p < 0.05$

Suprotno očekivanjima, utvrđena je značajna razlika između mladića i djevojaka samo na varijabli osobno samopoštovanje, pri čemu su mladići postizali više rezultate.

Problem u našem istraživanju bio je ispitati doprinos osobnog i socijalnog samopoštovanja te slijepog i konstruktivnog patriotizma izraženosti nacionalnog identiteta. U tu svrhu je provedena hijerarhijska regresijska analiza s kriterijskom varijablom nacionalni identitet na skali NAIT. Prediktorske varijable su podijeljene u pet blokova: 1. Sociodemografske varijable (dob, spol, obrazovni stupanj oca i majke, veličina obitelji u kojoj

je odrastao); 2. Osobno samopoštovanje; 3. Kolektivno samopoštovanje; 4. Slijepi patriotizam; 5. Konstruktivni patriotizam. Rezultati su prikazani u tablici 11.

Tablica 11. Rezultati hijerarhijske regresijske analize za kriterij nacionalni identitet na skali NAIT

Model	Varijable	β	R	R ²	R ^{2c}	ΔR^2
1. korak	Spol	.088	.189	.036	.014	.036
	Dob	-.070				
	Obitelj u kojoj su odrasli	.090				
	Obrazovni stupanj oca	-.138*				
	Obrazovni stupanj majke	-.024				
2. korak	Spol	.069	.211	.044	.019	.009
	Dob	-.092				
	Obitelj u kojoj su odrasli	.093				
	Obrazovni stupanj oca	-.135*				
	Obrazovni stupanj majke	-.033				
3. korak	Osobno samopoštovanje	.097	.615	.378	.359	.334***
	Spol	.031				
	Dob	-.051				
	Obitelj u kojoj su odrasli	.075				
	Obrazovni stupanj oca	-.070				
	Obrazovni stupanj majke	-.035				
4. korak	Osobno samopoštovanje	-.029	.628	.395	.373	.016**
	Socijalno samopoštovanje	.597**				
	Spol	.034				
	Dob	-.034				
	Obitelj u kojoj su odrasli	.082				
	Obrazovni stupanj oca	-.065				
	Obrazovni stupanj majke	-.051				
5. korak	Osobno samopoštovanje	-.009	.651	.424	.401	.030***
	Socijalno samopoštovanje	.548***				
	Slijepi patriotizam	.139**				
	Spol	.019				
	Dob	-.034				
	Obitelj u kojoj su odrasli	.075				
	Obrazovni stupanj oca	-.062				
	Obrazovni stupanj majke	-.060				
5. korak	Osobno samopoštovanje	-.003	.501***	.132**	.181***	
	Socijalno samopoštovanje	.501***				
	Slijepi patriotizam	.132**				
	Konstruktivni patriotizam	.181***				

* p<0.05; **p<0.01 *** p<0.001

Legenda: R- koeficijent multiple korelacije, R²- koeficijent multiple determinacije, R^{2c}- korigirani koeficijent multiple determinacije, ΔR^2 - promjena u koeficijentu multiple determinacije; β - regresijski koeficijenti prediktorskih varijabli

Za prvi blok prediktora (dob, spol, obitelj u kojoj su odrasli, obrazovni stupanj oca i majke) za kriterij NAIT koeficijent multiple korelacije iznosi R= .189. Stoga se prema korigiranoj procjeni ovim prediktorima može objasniti oko 3.6% varijance nacionalnog

identiteta mjenog skalom NAIT. Od svih prediktora u ovome bloku, samo se Obrazovni stupanj oca pokazao značajnim negativnim prediktorom izraženosti nacionalnog identiteta. Dakle, da što je niži obrazovni stupanj oca to njihovo dijete ima izraženiji nacionalni identitet.

Drugim blokom varijabli, odnosno uvođenjem samo jedne varijable osobno samopoštovanje mjenog adaptiranom hrvatskom verzijom Coopersmithova upitnika samopoštovanja objasnili smo dodatnih 1.9% varijance kriterija, no to nije značajno pridonijelo postotnom povećanju objašnjene varijance kriterija. Ovaj rezultat nije iznenađujući ako se uzme u obzir da je korelacija između nacionalnog identiteta osobnog samopoštovanja niska i nije značajna. U drugom bloku, jedini značajni prediktor je i dalje, stupanj obrazovanja oca.

U trećem bloku hijerarhijske regresijske analize uvedena je varijabla socijalnog samopoštovanja i ona dodatno objašnjava 33.4% varijance nacionalnog identiteta. Pri tome je socijalno samopoštovanje značajni pozitivni prediktor nacionalnog identiteta. Odnosno, sudionici koji imaju izraženije socijalno samopoštovanje imaju i izraženiji nacionalni identitet. No, nakon uvođenja socijalnog samopoštovanja stupanj obrazovanja oca više nije značajni prediktor. Moguće je da je učinak te varijable na nacionalni identitet posredovan kolektivnim samopoštovanjem (medijacija).

Četvrtim blokom varijabli, odnosno uvođenjem slijepog patriotizma objašnjeno je dodatnih 1.6% varijance. Značajni pozitivni prediktor u ovom bloku, uz kolektivno samopoštovanje, je i slijepi patriotizam. Drugim riječima, pojedinci koji imaju izraženiji slijepi patriotizam imaju ujedno i izraženiji nacionalni identitet.

U zadnjem, petom bloku, uvedena je varijabla konstruktivni patriotizma koja objašnjava dodatnih 3% varijance kriterija. Pri tome se konstruktivni patriotizam pokazao značajnim pozitivnim prediktorom nacionalnog identiteta, odnosno osobe koje imaju izraženi konstruktivni patriotizam ujedno imaju i izraženiji nacionalni identitet. Općenito, rezultati dobiveni regresijskom analizom pokazuju da socijalno samopoštovanje u najvećoj mjeri pridonosi objašnjenju nacionalnog identiteta. Prema tome, može se reći da je ono salijentno kada se radi o pripadnosti nacionalnoj grupi. Također su se slijepi i konstruktivni patriotizam pokazali kao značajni prediktori u podjednakoj mjeri čime je potvrđena hipoteza 3b. Svim navedenim prediktorima objašnjeno je ukupno 65.1% varijance kriterija nacionalnog identiteta mjenog na skali NAIT.

Rasprava

Dobiveni rezultati bit će objašnjeni u sklopu teorije socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1986; prema Brown, 2006) koja je bila i polazna točka pri formiranju hipoteza o međuodnosu varijabli nacionalnog identiteta, osobnog i socijalnog samopoštovanja te slijepog i konstruktivnog patriotizma.

Rezultati istraživanja ukazuju na visoku prosječnu izraženost nacionalnog identiteta što je očekivano jer je općepoznata činjenica da članstvo u grupi i osjećaj pripadnosti u velikoj mjeri pridonose pojedinčevoj pozitivnoj slici o sebi. Slični rezultati su dobiveni i u drugim istraživanjima (Tofant, 2004; Zeitoun, 2011). Dobivena umjereno visoka izraženost osobnog samopoštovanja ne iznenađuje, jer je istraživanje provedeno na adolescentima (14-20 godina). Razvojno gledajući samopoštovanje obično opada u dobi od 11 godina i doseže najnižu točku između 12 i 13 godina. Nakon rane adolescencije postupno se pojačava sve do kasne adolescencije (Lacković-Grgin, 1994). Visoki prosječni rezultat na skali socijalnog samopoštovanja je u skladu s očekivanjem jer pojedinac osim što teži visokom osobnom samopoštovanju, odnosno dobrom mišljenju o individualnim osobinama i postignućima, teži i pozitivnom socijalnom samopoštovanju, odnosno dobrom mišljenju o vlastitoj grupi te sebi kao članu te grupe. Iako se očekivalo da će prosječni rezultat za skalu slijepog patriotizma biti niži, dobiveni rezultati se mogu objasniti činjenicom da adolescenti lakše nekritički prihvaćaju postupke i vrijednosti vlastite grupe. Relativno visoki prosječni rezultat na skali konstruktivnog patriotizma može upućivati na bolju informiranost mladih, liberalnije stavove i otvorenost prema drugim zemljama. Slični rezultati su dobiveni i u drugim istraživanjima (Zeitoun, 2011).

Dobivena umjerena pozitivna povezanost osobnog i socijalnog samopoštovanja u skladu je s postavkom teorije socijalnog identiteta prema kojoj osobno i kolektivno samopoštovanje imaju zajedničku jezgru u pojedinčevoj slici o sebi. Također, rezultati upućuju da se posrijedi radi o dva tipa samopoštovanja, te je moguće da pojedinac istovremeno ima pozitivno mišljenje o sebi, a negativno o vlastitoj grupi ili obratno. Prema tome, autori bi u budućim istraživanjima grupnog identiteta trebali samopoštovanje mjeriti na grupnoj razini jer je socijalno samopoštovanje na drugačiji način od osobnog povezano s ostalim konstruktima bliskim međugrupnim odnosima.

Rezultati su u skladu s ranijim istraživanjima gdje su se dobivene povezanosti ova dva konstrukta kretala od nulte do umjereno pozitivne (Tofant, 2004; Jelić, 2009; Zeitoun, 2011).

U skladu s hipotezom, utvrđena je umjereno visoka povezanost nacionalnog identiteta i socijalnog samopoštovanja što sugerira da se ne radi o dvije mjere istog konstrukta, već da

se skalom socijalnog samopoštovanja dobivaju dodatne informacije. U našem istraživanju korištena je skala socijalnog samopoštovanja koja je prilagođena za ispitivanje kolektivnog samopoštovanja vezanog isključivo za nacionalnu pripadnost čime se vjerojatno kod sudionika dodatno pobudio nacionalni identitet. Pozitivna povezanost nacionalnog identiteta i socijalnog samopoštovanja proizlazi iz njihove zajedničke osnove u pojmu o sebi i sklonosti pojedinca da vlastitu grupu percipira pozitivnijom od drugih grupa kako bi ostvario pozitivan identitet i socijalno samopoštovanje. Rezultati su u skladu ranije provedenim istraživanjima (Tofant, 2004; Jelić, 2009).

Suprotno postavljenoj hipotezi nije utvrđena značajna povezanost nacionalnog identiteta i osobnog samopoštovanja. Moguće je da sudionici koji imaju visoko osobno samopoštovanje ne pridaju mnogo važnosti svojoj grupnoj pripadnosti, makar ne onoj koja se tiče nacije, nego svoje samopoštovanje temelje na vlastitim karakteristikama i postignućima. Može se reći da su rezultati u skladu s teorijom socijalnog identiteta prema kojoj korelacije između ta dva konstrukta mogu biti pozitivne, nulte i negativne. Isto tako, dobivena distribucija na skali osobnog samopoštovanja je pozitivno asimetrična, što je također moglo utjecati na rezultate.

Prema podacima iz literature (Schatz, Staub i Lavine, 1999; Zeitun, 2011) očekivano je da će faktori slijepog i konstruktivnog patriotizma biti ortogonalni, što bi ukazivalo da je moguće da pojedinac podupire određene elemente obiju orijentacija. Odnosno, dok s jedne strane kritizira zakone vlade svoje zemlje, spreman je živjeti u skladu s njima jednom kad su doneseni. To očekivanje nije potvrđeno. Dobivena je niska, pozitivna povezanost između slijepog i konstruktivnog patriotizma, a kao moguće objašnjenje možemo navesti činjenicu da se u oba fenomena radi o poistovjećivanju s vlastitom nacionalnom grupom i pozitivnim vrednovanjem te grupe. Huddy i Khatib (2007) ukazuju na sadržajne poteškoće u diferenciranju slijepog i konstruktivnog patriotizma koje mogu biti uzrok nejednoznačnog odnosa slijepog i konstruktivnog patriotizma. Tako se npr. tvrdnja broj 6. „Ako voliš Hrvatsku, trebaš zamijetiti njene probleme i raditi na tome da ih se ispravi.“ (konstruktivni patriotizma) slabo razlikuje od tvrdnje 8. „Ljudi koji protestiraju i demonstriraju protiv hrvatske politike uglavnom su dobri, ponosni i inteligentni ljudi“.

Dobivena pozitivna povezanost socijalnog samopoštovanja i slijepog i konstruktivnog patriotizma je u skladu s hipotezom i pretpostavkom teorije socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1986; prema Brown, 2006) prema kojoj pozitivno vrednovanje grupe kojoj pripadamo dovodi do većeg socijalnog samopoštovanja. Nešto veća povezanost socijalnog samopoštovanja sa slijepim patriotizmom u skladu je s literaturom prema kojoj je za više

socijalno samopoštovanje potrebna mogućnost pojedinca da pokaže pristranost prema vlastitoj grupi, te važnost grupe za identitet pojedinca. Oba faktora se također nalaze u osnovi slijepog patriotizma (Oakes i Turner 1980; prema Druckmann, 1994). Nadalje, patriotizma proizlazi iz dijeljenja zajedničkih vrijednosti, simbola i normi, te time može predstavljati kontekst kroz koji pojedinac održava svoje samopoštovanje. Rezultati su u skladu s drugim istraživanjima (Tofant, 2004; Zeitoun, 2011).

Očekivali smo negativnu povezanost osobnog samopoštovanja te slijepog i konstruktivnog patriotizma. Odnosno, očekivalo se da će pojedinci koji imaju nisko osobno samopoštovanje to nastojati kompenzirati pozitivnim vrednovanjem grupe. Drugim riječima, očekivalo se da će kod njih biti izraženija neupitna pozitivna evaluacija grupe i nekritičnost prema vlastitoj naciji i njezinim postupcima, prema tome izraženiji slijepi patriotizam. Dok se za osobe s visokim osobnim samopoštovanjem očekivalo da vlastita nacionalna pripadnost nije značajno povezana s osobnim samopoštovanjem, stoga neće pokazivati sklonost takvim kompenzacijama već će vlastitu vrijednost temeljiti na osobnim kvalitetama. No, hipoteza nije potvrđena. Odnos između slijepog patriotizma i socijalnog samopoštovanja jeste negativan, međutim, nije značajan. Prema teoriji socijalnog identiteta, povezanost tih konstrukta se može kretati od negativne, preko nulte do pozitivne povezanosti (Zeitoun, 2011). Pozitivna povezanost, iako ne i statistički značajna, između osobnog samopoštovanja i konstruktivnog patriotizma ide u prilog drugim istraživanjima koja sugeriraju da su osobe sa visokim samopoštovanjem sklone grupnoj pristranosti i to radi održavanja visoke razine samopoštovanja (Crocker i sur., 1987; prema Aberson, Healy i Romero, 2000). Rezultati upućuju da su potrebna daljnja istraživanja razlika između ova dva tipa patriotizma i njihovog odnosa sa drugim konstruktima s kojima dijele sličnu osnovu.

Rezultati ukazuju na pozitivan odnosa između nacionalnog identiteta te slijepog i konstruktivnog patriotizma te su u skladu s teorijom socijalnog identiteta (Tajfel i Turner, 1986; prema Brown, 2006) prema kojoj je za oba tipa patriotizma karakteristična emocionalna privrženost zemlji.

Prema dosadašnjim istraživanjima, pokazala se relativno viša povezanost između izraženosti nacionalnog identiteta i nekritičkog domoljublja nego između izraženosti nacionalnog identiteta i kritičkog domoljublja. Suprotno tome, u ovom istraživanju slijepi i konstruktivnim patriotizam u podjednako mjeri koreliraju s izraženosti nacionalnog identiteta. Moguće je da razlog tomu leži u prilično homogenom uzorku: (adolescenti, učenici iste škole) te nešto višoj prosječnoj izraženosti konstruktivnog patriotizma.

Nadalje, druga hipoteza je djelomično potvrđena. Iako se očekivalo da će mladići postizati viši rezultat na fenomenima vezanim za nacionalni identitet jer istraživanja pokazuju da se mladići više identificiraju s grupama kojima pripadaju od djevojaka (Gabriel i Gardner, 1999; prema Jelić, 2009), utvrđena je značajna spolna razlika samo za izraženost osobnog samopoštovanja, pri čemu su mladići imali izraženije osobno samopoštovanje od djevojaka (Aten i sur., 2005). Jedno od mogućih objašnjenja je da nacionalni osjećaji kod današnjih adolescenata nisu toliko izraženi, jer mirnodopska situacija ne iziskuje od njih da o tome razmišljaju te su više preokupirani drugim aspektima identiteta i pripadanju drugim, na prvom mjestu vršnjačkim, grupama. Slično tome, Zeitoun (2011) u svome istraživanju nije utvrdio spolne razlike u izraženosti osobnog i socijalnog samopoštovanja te slijepog i konstruktivnog patriotizma.

Rezultati multiple hijerarhijske regresijske analize potvrđuju treću hipotezu. Od sociodemografskih varijabli značajnim prediktorom se pokazao samo stupanj obrazovanja oca. Ranija istraživanja (Čorkalo i Kamenov, 1999; Tofant, 2004) pokazuju da je varijabla obrazovanja u negativnoj korelaciji s nacionalnim identitetom. Moguće je da roditelji s višim stupnjem obrazovanja imaju više kontakata s pripadnicima manjina te prenose na svoju djecu vrijednosti poput tolerancije i pozitivnog stava prema pripadnicima drugih naroda. Također je moguće da roditelji s višim stupnjem obrazovanja usmjeravaju dijete na razvoj svojih sposobnosti čime će kod pojedinca rasti samopoštovanje (najviše ono osobno) te će na temelju njih, a ne na temelju grupne pripadnosti, evaluirati samog sebe.

Suprotno ranijim istraživanjima spol se nije pokazao značajnim prediktorom nacionalnog identiteta. Phinney (1990) navodi da dotadašnja istraživanja ne govore o jednoznačnom utjecaju spola na izraženost nacionalnog identiteta. Iako bi se reklo da će nacionalni identitet biti izraženiji kod muškaraca jer su oni ti koji u većoj mjeri idu u rat i više se identificiraju s grupama kojima pripadaju, neka istraživanja čak govore većoj nacionalnoj vezanosti kod ženskih sudionica. Ovakvi rezultati su uglavnom dobiveni u istraživanjima provedenima na nacionalnim manjinama, gdje žene imaju ulogu očuvanja tradicionalnih vrijednosti i prijenosa istih na mlađe naraštaje. Rezultati istraživanja provedenog na hrvatskom uzorku (Čorkalo i Kamenov, 1998, Jelić, 2003; Tofant, 2004) su pokazali spolne razlike u izraženosti nacionalnog identiteta u korist muškaraca. Kao objašnjenje dobivenih rezultata autorice navode specifičnost uzorka (građani Vukovara, zajednica podijeljena na nacionalnoj osnovi) i nedavna ratna zbivanja koja čine nacionalni identitet salijentnijim. U vrijeme provođenja našeg istraživanja već je prošlo više od dvadeset godina od početka rata, te su uzorak činili sudionici koji to nisu ni proživjeli. Također, moguće je da se u suvremenim

naraštajima smanjuju razlike u rodnim ulogama između muškaraca i žena. Isto tako, sudionici su bili pripadnici većinske nacionalne skupine (hrvatske nacionalnosti) stoga imaju manju potrebu za preispitivanjem vlastitog nacionalnog identiteta, za razliku od članova manjina (Phinney, 1990; Tofant, 2004). U drugim istraživanjima na hrvatskom uzorku (Čorkalo i Kamenov, 1998; Tofant, 2004) dob se pokazala značajnim prediktorom samo kod sudionika srednje i starije životne dobi. Razlog tomu može biti što se stariji ljudi više okreću tradicionalnim vrijednostima te su ti sudionici bili svjedoci nekim ratnim zbivanjima ili su živjeli u vrijeme kada je bio rat. Moguće je da današnji adolescenti jednostavno pridaju veću važnost drugim aspektima života, poput veza, izlazaka, školovanja, te im nacionalni identitet nije toliko bitan.

Prema ranijim istraživanjima (Križanec, 2008) očekivalo se da će oni pojedinci koji žive u širim obiteljima (osim roditelja, prisutni baka i djedovi, te drugi rođaci) pokazivati izraženiji nacionalni identitet. Moguće je da takvo okruženje pri odgoju zastupa tradicionalne vrijednosti koje su jedan od bitnih aspekata izraženosti nacionalnog identiteta. Moguće je da se suvremene obitelji mijenjaju, te na mjesto tradicionalnih vrijednosti dolaze neke moderne.

Također prezaposlenost oba roditelja može dovesti do toga da djeca usvajaju vrijednosti osoba s kojima su najviše u doticaju (vršnjaci) te svoje sredine koja sve više njeguje individualizam.

Nadalje, značajnim pozitivnim prediktorima nacionalnog identiteta su se pokazali i socijalno samopoštovanje, te slijepi i konstruktivni patriotizam. Rezultati ukazuju da sudionici koji imaju izraženije kolektivno samopoštovanje, kao i oni kod kojih je izraženiji slijepi i konstruktivni patriotizam imaju i izraženiji nacionalni identitet. Ovi rezultati su u skladu sa teorijom socijalnog identiteta koja naglašava važnost pripadnosti grupi i samoodređenje pojedinca kao pripadnika određene grupe za pojam o sebi, odnosno socijalni identitet. U uvodu smo spomenuli da je nacionalni identitet višedimenzionalan. Za patriotizam (slijepi i konstruktivni) je karakteristična snažna privrženost i predana odanost zemlji, stoga možemo reći da on odražava emocionalni aspekt nacionalnog identiteta. S druge strane, uz socijalno samopoštovanje je vezana pristranosti prema vlastitoj grupi, važnosti grupe za pojedinca te potrebi pojedinca da ima pozitivnu sliku o vlastitoj grupi. Što bi odgovaralo motivacijskom aspektu nacionalnog identiteta. Stoga dobiveni rezultat nije iznenađujući jer patriotizam i socijalno samopoštovanje u osnovi imaju sličnu zadaću, a to je pozitivan socijalni identitet.

Općenito, rezultati dobiveni regresijskom analizom pokazuju da socijalno samopoštovanje u najvećoj mjeri pridonosi objašnjenju nacionalnog identiteta. Prema tome, može se reći da je ono salijentno kako se radi o pripadnosti nacionalnoj grupi. Rezultati su u

skladu s teorijom socijalnog identiteta prema kojoj je osjećaj pripadnosti i važnost članstva u grupi u osnovi oba konstrukta.

Osim toga, u skladu s teorijom socijalnog identiteta pristranost prema vlastitoj grupi jedan je od načina održavanja samopoštovanja jer se time ostvaruje pozitivna različitost vlastite grupe u odnosu na sve ostale. Uzdizanjem vlastite grupe nad drugima, pripisivanjem pozitivnijih karakteristika vlastitoj grupi u odnosu na ostale grupe s kojima je uspoređujemo, povećavamo vrijednost svoje grupe u vlastitim očima, što povećava samopoštovanje temeljeno na pripadnosti toj grupi. Istraživanje pokazuje da su nacionalni identitet i njegovi korelati, ponajviše socijalno samopoštovanje, važan i zanemaren konstrukt u istraživanjima grupnih i međugrupnih odnosa te da može dati nove informacije o individualnim procesima u grupnoj situaciji.

Upravo nam razumijevanje mehanizma stjecanja i razvoja nacionalnog identiteta te njezinih uzroka, korelata i posljedica može pomoći u identificiranju mogućih pravaca koji će omogućiti promjenu spoznajnih (stereotipa), emocionalnih (predrasuda) i na koncu ponašajnih (diskriminacije) odrednica predrasuda i netolerancije.

S obzirom na navedeno, u budućim istraživanjima bi se trebali obuhvatiti i drugi aspekti vezani uz nacionalni identitet (npr. socijalna distanca, politička orijentacija i uključenost, osjećaj prijete i ugroženosti, moderne predrasude, normativni konflikt i dr.) te usmjeriti se na moguće promjena u izraženosti nacionalnog identiteta s obzirom na skori ulazak u Europsku Uniju što bi moglo rezultirati novim zanimljivim pristupima u istraživanju nacionalnog identiteta. Osim toga, u budućim istraživanjima se ne bi trebale primjenjivati mjere osobnog samopoštovanja u međugrupnom kontekstu, već je nužno razviti nove mjere socijalnog samopoštovanja.

Iako ovo istraživanje pruža uvid u odnose među ispitivanim varijablama među adolescentima, ono ima i nedostatke. Naime, vanjska valjanost uzorka je ugrožena jer je ono provedeno samo na učenicima jedne srednje škole i to samo u jednom gradu, te bi vjerojatno dobili nešto drugačije rezultate da se istraživanje provelo i u ostali regijama Hrvatske, na većem broju sudionika različite dobi, te na pripadnicima manjina. Stoga bi se u budućim istraživanjima trebalo voditi računa o tim nedostacima i djelovanju drugih varijabli (npr. socioekonomski status, važnost religije za pojedinca, generacijske razlike i sl). Također se preporuča provođenje višekratnih mjerenja kako bi se mogao pratiti smjer kretanja fenomena u određenog vremenskom periodu.

Zaključak

Cilj istraživanja bio je provjeriti postavke teorije socijalnog identiteta o povezanosti samopoštovanja, patriotizma i nacionalnog identiteta. Pored izraženosti osobnog samopoštovanja, socijalnog samopoštovanja i nacionalnog identiteta, te slijepog i konstruktivnog patriotizma, također smo pokušali utvrditi njihove odnose i razlike u izraženosti s obzirom na spol sudionika. Na kraju smo htjeli ispitati doprinos sociodemografskih varijabli, osobnog samopoštovanja, socijalnog samopoštovanja, slijepog i konstruktivnog patriotizma u objašnjenju nacionalnog identiteta.

Rezultati ukazuju na umjereno visoku izraženost nacionalnog identiteta, osobnog samopoštovanja i socijalnog samopoštovanja te umjerenu izraženost slijepog patriotizma i relativno visoku izraženost konstruktivnog patriotizma.

U skladu s postavljenim hipotezama utvrđena je pozitivna povezanost osobnog i socijalnog samopoštovanja. Korelacije između socijalnog samopoštovanja te slijepog i konstruktivnog patriotizma su obje pozitivne i značajne.

Dobiveni rezultati potvrđuju hipotezu prema kojoj smo očekivali pozitivnu povezanost oba tipa patriotizma sa izraženošću nacionalnog identiteta.

Objašnjenju nacionalnog identiteta na skali NAIT u najvišoj mjeri pridonosi socijalno samopoštovanje. Osim njega značajno pridonose i prediktori slijepi i konstruktivni patriotizam i to u podjednakoj mjeri čime je potvrđena i treća hipoteza.

Literatura

- Aberson, C.L., Healy, M. i Romero, V. (2000). Ingroup Bias and Self-esteem: A Meta-Analysis. *Personality and Social Psychology Review*, 4(2), 157-173.
- Aten, M., Auinger, P., Birndorf, S. i Ryan, S. (2005). High self-esteem among adolescents: Longitudinal trends, sex differences, and protective factors. *Journal of Adolescent Health*, 37, 194–201.
- Barnes, K. (2010). *Blind Patriotism, Stereotyping, and The Mediating Role of Threat*. Muncie: Ball State University.
- Brown, R. (2006). *Grupni procesi: Dinamika unutar i između grupa*. Zagreb: Naklada Slap.
- Čorkalo, D., Kamenov, Ž. (2003). National identity and social distance: Does in-group loyalty lead to outgroup hostility? *Review of Psychology*, 10(2), 85-94.
- Ćubela, A. i Penezić, V. (Ur.) (2002). *Zbirka psihologijskih skala i upitnika*. Filozofski fakultet u Zadru.
- Depuiset, M.A. i Butera, F. (2005). On the relevance of studying patriotism and normative conflict in changing attitudes towards immigrants. *Psicologia Politica*, 30, 71-84.
- Druckman, D. (1994). Nationalism, Patriotism and Group Loyalty: A Social Psychological Perspective. *Mershon International Studies Review*, 38(1), 43-68.
- Ferić, I. (2000). Neke sociodemografske i kontekstualne odrednice nacionalnog ponosa. *Društvena istraživanja*, 4-5(48-49), 545-565.
- Ferić, I., Burušić, J. (2004). Stabilnost nacionalnoga ponosa: Usporedba godine 1998. i 2002. *Društvena istraživanja*, 3(71), 423-438.
- Franc, R., Ivčić, I. i Šakić, V. (2009). Oblici domoljublja i izraženost hrvatskog nacionalnog identiteta. *Društvena istraživanja*, 3(101), 393-415.
- Gong, L. (2007). Ethnic identity and identification with majority group: Relation with national identity and self-esteem. *International Journal of Intercultural Relations*, 31, 503-523.
- Gailliot, M.T. i Baumeister, R.F. (2007). Self-esteem, belongingness, and worldview validation: Does belongingness exert a unique influence upon self-esteem? *Journal of Research in Personality*, 41, 327-345.
- Hjerm, M.(2003). National sentiments in Western Europe. *Nationalities Papers*, 31(4), 413-429.
- Huddy, L. i Khatib, N. (2007). American Patriotism, National Identity, and Political Involvement. *American Journal of Political Science*, 51(1), 63-77.

- Jelić, M. (2009). Validacija hrvatske verzije Skale socijalnog samopoštovanja. *Migracijske i etničke teme* 25(3), 237-262
- Kosanović, D. (2003). *Nacionalni identitet i socijalna distanca studenta hrvatske, bošnjačke i srpske nacionalnosti*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Križanec, T. (2008). *Povezanost nacionalnog identiteta i alocentrizma/idiocentrizma*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Lacković-Grgin K. (1994). *Samopojmanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lebedina-Manzoni, M., Lotar, M., Ricijaš, N. (2007). Podložnost vršnjačkom pritisku i samopoštovanje kod studenata. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44(1), 77-92.
- Phinney, J.S. (1990). Ethnic identity in adolescence and adults: review of research. *Psychological Bulletin*, 108(3), 499-514.
- Schatz, R. T., Staub, E. i Lavine, H. (1999). On the Varieties of National Attachment: Blind Versus Constructive Patriotism. *Political Psychology*, 20 (1), 151-174.
- Smith, T.W. i Jarkko, L. (1998). *National Pride: A Cross-national Analysis*. University of Chicago: National Opinion Research Center.
- Smith i sur. (1999). Ethnic identity and its relationship to self-esteem, perceived efficacy and prosocial attitudes in early adolescence. *Journal of Adolescence*, 22, 867-880.
- Tofant, J. (2004). *Povezanost nacionalnog identiteta s osobnim i kolektivnim samopoštovanjem*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.
- Verkuyten, M. (2009). Self-esteem and multiculturalism: An examination among ethnic minority and majority groups in the Netherlands. *Journal of Research in Personality*, 43, 419-427.
- Zeitoun, M. (2011). *Povezanost slijepog i konstruktivnog patriotizma s osobnim i kolektivnim samopoštovanjem*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.